

L-ORIGINALITA' FIL-POEZIJA

Studju Kritiku ta' VINCENT CARUANA

KULL kittieb, kemm ta' proża kif ukoll ta' poezija, ikun qed jiżbalja moralment u letterarjament jekk fil-kitba tiegħu jdaħħal ħsibijiet li jkunu ta' kittieba oħra u jipprezentahom bħallikieku kienu ħsibijiet tiegħu.

Madankollu nsibu li fost il-poeti jeżistu ċerti ħsibijiet li tant huma elementari u jaf bihom kulhadd, li jekk poeta jdaħħalhom fil-poezija tiegħu, għalkemm ma jkunx semma' ħsieb originali, lanqas ikun ikkommetta att ta' plaġjarizmu. Poeta jista' wkoll isemmi ħsibijiet ta' poeta ieħor *with reference to the context*. E'dan il-kas ma jkunx jikkopja, iżda jikkwota.

Kif għidna, fost il-poeti jeżistu ċerti ħsibijiet li huma komuni hafna, li huma ħsibijiet universali fost il-poeti; li kull poeta jhossom go qalbu minn ċkunitu bla ma qatt ikun qara jew sema' poezija ta' poeta ieħor. Biex inkun aktar Prattiku u speċifiku ser nagħti tlieta minn dawn il-ħsibijiet.

(1) Li l-holqien jagħtik prova li Alla jeżisti. (2) Li meta bniedem jakkwista haġa, jixba' minnha u jibda jixtieq xi haġa oħra. (3) Li ċerti affarijiet huma sbieħ minn barra u koroh minn gewwa.

Niehdu l-ewwel ħsieb, dwar li l-egħgubijiet tal-holqien juruk biċ-ċar li Alla jeżisti. Kemm hawn poeti li laqtu dan il-ħsieb f'poeziji tagħhom. Tista' tghid li xi poeta ikkopja dan il-ħsieb minn fuq poeta ieħor? Le. Ir-raġuni hi li dan huwa ħsieb li tant hu elementari u universali li jhossu kulhadd, anke min mhux poeta. Għalhekk, poeta jista' jittratta ħsieb li ma jkunx originali u fl-istess hin ma jkun haġu minn għand l-ebda poeta ieħor, iżda jkun haġu go qalbu indipendentement minn kull poeta ieħor.

L-istess jista' jingħad għaż-żewġ ħsibijiet l-oħra, jiġifieri li meta takkwista haġa, tixba' minnha u tibda trid oħra, u dwar affarijiet li huma sbieħ minn barra u koroh minn gewwa. Min jaf kemm hawn poeti mferrxin mad-dinja li kitbu poeziji fuq li meta jirnexxilek tikseb haġa li tixtieq, tixba' minnha u tibda tixtieq haġa għida. Għax din hija haġa li jhossha kulhadd, poeta u mhux poeta; u jekk żewġ poeti, wiehed fil-Portugall u l-ieħor fil-Brażil, jiġrilhom li huma stess jiksbu haġa tant mixtieqa

minnhom, imbagħad wara jibdwew jixtiequ haġa oħra, hija haġa naturali li l-poeta Portugiż u l-ieħor Braziljan jithajru jiktbu poezija b'dan l-istess sugġett. Lil min sa ssejjah plagjarista minnhom, il-poeta Portugiż jew il-Braziljan? Dak il-Braziljan li seraq il-ħsieb tal-Portugiż jew forsi l-Portugiż seraq il-ħsieb tal-Braziljan? It-twegiba hija ċara. La wiehed u lanqas l-ieħor ma seraq u ma hu hati ta' plagjarizmu, għax dak il-ħsieb li huma ittrattaw fil-poezija tagħhom huwa ħsieb li jigi f'moħħ bosta nies, anke nies illitterati jew semi-illitterati. Hekk ukoll nistgħu ngħidu dwar il-ħsieb l-ieħor li haġa tista' tqarraq bik billi turik kemm hi sabiħa u tajba mbagħad wara ssib li fiha taħzen kruha u ħżuniġa. Din ukoll hija esperjenza li tigri kważi lil kull maħluq, tigri lil bosta poeti, u għalhekk il-poeti kollha jinsabu f'libertà assoluta li jgħannu fuq dan is-sugġett u oħrajn ta' dix-xorta, għax fil-fatt l-ebda poeta ma jkun ha dal-ħsieb mill-ktieb ta' poeta ieħor, iżda kull poeta jkun iltaqa' ma' dal-ħsieb fil-ktieb tal-hajja persunali kif ġrat lilu stess.

Hemm sugġetti oħra li jiktbu fuqhom bosta poeti. Sugġetti bħal dawn huma: ir-rebbiegħa; l-imħabba ta' l-omm; imħabba bejn sessi differenti; dwar xi xemgħa; dwar xi arlogg; dwar il-mużika; dwar il-holm; dwar xi shaba; dwar il-qamar; dwar ix-xemx; u affarijiet oħra tal-holqien. Min jaf kemm hawn poeti li kitbu, biex niehdu eżempju wiehed, dwar ir-rebbiegħa. Issa jekk hawn, bi kliem, għaxart elef poeta li kitbu dwar ir-rebbiegħa dan ifisser li l-ewwel poeta li kiteb fuq ir-rebbiegħa kien qed jikteb fuq sugġett originali, u li d-disgħat elef, disa' mija u disgħa u disgħin l-oħra ma kitbu xejn originali għax diġà kien hemm dak il-poeta ta' l-ewwel li kiteb fuq ir-rebbiegħa qabilhom?

It-twegiba hija li jekk għaxart elef poeta jiktbu fuq ir-rebbiegħa, kull wiehed minnhom jista' jgħid affarijiet godda u originali fuq sugġett li diġà tkellem fuqu haddieħor. L-ebda poeta ma jista' jgħid: "Jiena kont l-ewwel wiehed li ktibt fuq ir-rebbiegħa"; iżda poeta jista' jgħid: "Għalekmm bosta poeti qabli kitbu fuq ir-rebbiegħa, jiena għidt affarijiet dwar ir-rebbiegħa li ma qalhomx haddieħor, jew affarijiet li qalhom haddieħor, jien hassejthom mod ieħor u fissirthom mod ieħor kif laqtu lili". F'dan il-kas il-poeta jkun qed juri originalità mhux fl-għażla tas-sugġett, imma fl-angolu gdid li huwa jieħu biex jitratta dak is-sugġett.

Meta wiehed jifhem dan kollu, ikun kollu aghziq fil-filma,

li naraw poezija ta' poeta habib taghna u nghidulu: "It-tali poeta Ingliz jolqot l-istess hsieb bhal tieghek fil-poezija tieghu jisimha hekk u hekk". It-twegiba ghal min iqanqal diffikultajiet bhal dawn hija, kif digà ghidna qabel, li certi hsibijiet tal-poeti huma universali, huma elementari, huma hsibijiet internazzjonali, li ebda poeta partikulari m'ghandu dritt japplika ghal speci ta' "patent" biex iżomm il-"copyright" ta' dak il-hsieb li jista' jhossu go qalbu poeta fil-Portugal jew fil-Brazil jew fi-Indja jew f'Boorneo. Certi hsibijiet li facli jigu f'mohh kulhadd m'huma monopolju ta' l-ebda poeta. Hawnhekk nixtieq naghmel enfasi importanti li jien m'inix qed infisser ruhi li kull hsieb li jpoġġi poeta f'poezija tieghu jista' jaqbad poeta iehor u jfisser l-istess hsieb taht kliem iehor. Le, jiena certament mhux qed ighaddi dan minn rasi. Nirrepeti bl-ikbar enfasi li jiena qiegħed nirreferixxi biss ghal dawk il-hsibijiet li jew iħossom kważi kulhadd, għax huma parti mill-esperjenza tal-ħajja, jew facli ħafna li jigu f'mohh ta' iktar minn bniedem wieħed. Hekk nghidu aħna, żewġ poeti jghixu 'l bogħod minn xulxin, għandhom mnejn jiktbu poezija fuq bniedem aghma u t-tnejn jirriflettu fuq li l-aghma jhoss fuq wiċċu u idejh is-shana tar-raġġi tax-xemx imma ma jarax is-sbuħija li jafu jagħmlu r-raġġi tax-xemx. Li aghma jhoss ir-raġġi tax-xemx imma ma jarax ix-xemx m'huwiex xi hsieb li biex taħsbu tkun qisek Kolombu meta sab l-Amerka. Hsieb bhal dan huwa facli ħafna li jigi f'mohh ta' iktar minn bniedem wieħed, u m'ghandux il-kritiku tal-poezija jipprova jqabbad difrejh billi minn hemm u minn hawn jipprova jghid bilfors li t-tali hsieb tal-poeta li huwa qiegħed jiggudika huwa mehud jew misruq minn fuq hsieb ta' poeta iehor imfisser fi kliem differenti.

Nixtieq nirrepeti — għax nibza' li jista' jkun hawn min jifhimni ħazin — li m'inix qed nghid li kull hsieb ta' poeta jista' jidher f'poezija ta' poeta iehor fi kliem iehor. Jiena qiegħed nghid biss ghal dawk il-hsibijiet li l-esperjenza tal-ħajja tgħallimhom lil kulhadd u li għalhekk jaħsibhom kważi kulhadd jew almenu jigu f'mohh bosta nies bhala konsegwenza naturali ta' dak li nsibu ma' wiċċna fil-ħajja.

• Imma meta jkun jidher ċar li poeta jkun seraq hsieb tieghu minn fuq poeta iehor, dak ikun haqqu jigi mgħallaq f'sens letterarju!

Wieħed mis-sugġetti li kitbu fuqu, mhux poeta wieħed jew tnejn biss, huwa l-mohqrija lejn l-annimali. Naraw issa kif għadd

ta' poeti ittrattaw dan *l-istess* sugġett imma hađu angoli differenti u qalu affarijiet differenti. Hekk hu, naraw kif poeta jista' jżomm ruħu originali billi jgħid affarijiet godda fuq sugġett qadim li diġà kiteb fuq haddieħor.

James Stephens, fil-poeżija "Little Things", ifisser b'dan l-isem tal-poeżija għall-animali zġhar, u jgħid hekk :

Little things that run and quail
and die in silence and despair.
Little things that fight and fail
and fall on sea and earth and air.
All trapped and frightened little things,
The mouse, the coney, hear our prayer.

Dan l-istess poeta għandu wkoll il-poeżija magħrufa jisimha "The Snare", li fiha jithassar it-tbatija ta' l-animali, u li tibda :

I hear a sudden cry of pain!
There is a rabbit in the snare...

W. H. Davies huwa poeta ieħor li fil-poeżija "Nature's Friend" juri kemm ma jhobbx jara animali jsufri. Fost il-versi tal-poeżija tiegħu nsibu dawn :

The wren knows well
I rob no nest;
When I look in
She still will rest.

The horse can tell
Straight from my lip
My hand will not
Hold any whip.

William Blake, fil-poeżija "From Auguries of Innocence", iġhidilna :

A robin redbreast in a cage
Puts all Heaven in a rage.
.....
A horse misused upon the road
Calls to Heaven for human blood,

Francis Brett Young, fil-poezija "Bete Humaine", ifissrilna kemm hass rimors meta darba fettillu qatel "dragon-fly" ('ajru-plan'). Jispiċċa l-poezija hekk :

Like beasts that prey with bloody claw — Nay they
Must slay to live, but what excuse have I?

G. K. Chesterton, fil-poezija "The Donkey", jissimpatizza mal-hmara li taqla' kemm swat u tkasbir, u fost il-versi tal-poezija nsibu dawn it-tnejn :

Starve, scourge, deride me; I am dumb;
I keep my secret still.

Alfred Noyes, fil-poezija "The Skylark Caged", jispiċċa hekk :

Better to break your heart and die
Than like your jailers, to forget your sky.

William Blake, li diġà semmejnih, għandu, bħal Alfred Noyes, poezija dwar għasfur f'gagġa, jisimha "How Sweet I Roamed From Field to Field".

Rajna mela, kif dawn il-poeti li semmejna kitbu lkoll dwar sugġett wiehed : li ma jhobbux jaraw l-annimali jinħaqru. Imma għalkemm tkellmu dwar l-istess sugġett, hadu angoli differenti jew użaw kliem differenti, u għalhekk żammew originalità individwali, għalkemm kitbu fuq sugġett li fih nnifsu mhux oriġinali. Is-sugġett ewlieni, jiġi fieri l-mohqrija ta' l-annimali, mhux oriġinali; imma minn dan is-sugġett li mhux oriġinali l-poeta jista' joħroġ hsibijiet bħala friegħi li jkunu oriġinali. Nimmaginaw li l-poezija hija sigra. L-ewwel għandha z-zokk il-kbir li fil-poezija jirrappreżenta s-sugġett ewlieni; miz-zokk ewlieni joħroġu bosta friegħi li fil-poezija huma l-hsibijiet imferrxa fil-poezija li ġejjin mill-hsieb ewlieni.

Għalhekk, aħna ikkwotajna minn sitt poeziji miktuba minn sitt poeti differenti. Iz-zokk ewlieni ta' kull poezija huwa l-istess, hniena lejn l-annimali Izda l-friegħi tal-hsibijiet ta' kull poezija m'humjex l-istess bħal tal-hames poeziji l-oħra. Iz-zokk ewlieni tas-sitt poeziji huwa dejjem l-istess. Il-friegħi tas-sitt poeziji jvarjaw. Mela dawn is-sitt poeziji m'humjex oriġinali fiz-zokk,

imma huma originali fil-frieghi. L-istess kif jista' jkollok sitt sigriet tal-lewż, iżda huma l-istess fil-fatt biss il kollha huma sigar tal-lewż. Filwaqt li fl-ghamla tagħhom u fil-mod kif żviluppaw il-frieghi tagħhom issib li sigra waħda m'għandha x'taq-sam xejn ma' l-oħra.

Post is-sitt poeti li semmejna nsibu li dawn mhux biss kitbu lkoll dwar hniena għall-mohqrija ta' l-annimali, iżda tnejn minnhom saħansitra għażlu sewwa sew is-sugġett ta' għasfur magħluq f'gagġa; u nahseb jien mhux dawn iż-żewġ poeti biss kitbu dwar għasfur f'gagġa.

Issa eja niehdu daqsxejn dan is-sugġett ta' għasfur magħluq f'gagġa. X'sa jibda jgħid il-poeta, ikun min ikun, fuq għasfur magħluq f'gagġa? Il-poeta jibda jahseb fuq kemm l-għasfur jixtieq li johrog mill-gagġa biex igawdi l-beraħ; li l-għasfur maħluq biex jittajjar fl-ajru mhux biex joqghod f'gagġa; li mill-gagġa fejn hu msakkar, l-għasfur jara aghsafir oħr ajitta'ru helsin u ferhanin; li l-poeta jhoss li għandu jiftaħ il-bieb tal-gagġa u jehles lill-għasfur mill-habs tiegħu. F'dan il-każ naraw li mhux iz-zokk ewlieni biss tal-poezija sa jkun jixxiebah, iżda wkoll xi frieghi tal-ħsibijiet sa jkunu bħal dawk li gie li hasbu poeti oħra. Imma l-poeta dejjem ikun oriġinali fil-mod kif fisser ruħu. U terġa' l-poeta jista' dejjem jolqot xi nota oriġinali bħal jekk, ngħidu aħna, il-poeta jgħid li malli fetiħ il-bieb tal-gagġa l-għasfur baqa' ħierēg dritt 'il barra u għab fil-gholi mingħair ma ta l-ebda kas ta' min helsu mid-dwejjajq kbar tiegħu, u jista' jkompli jgħid il-poeta li fid-dinja jeżistu hafna nies li jagħmlu bħall-għasfur u ma jibqgħux jafuhulek tal-ġid li tagħmlilhom. Naraw għalhekk kif għalkemm is-sugġett ta' għasfur f'gagġa mhux gdid, il-poeta jista' jagħraf ikun oriġinali fil-għażla tal-kliem, fil-ħsibijiet li johorġu bhala frieghi u kultant ukoll billi jagħti lill-poezija għeluq oriġinali.

Forsi xi hadd igħid f'qalbu: "Imma mhux aħjar poeta ma jikteb xejn dwar għasfur f'gagġa la darba kien hawn hafna oħrajn li kitbu fuq l-istess sugġett, u mhux aħjar li minflok, il-poeta jfittex li jikteb fuq sugġett għal kollox oriġinalissimu?"

Kieku dan huwa veru. Imma jekk lill-poeta tgħidlu: "Tgħannix fuq għasfur f'gagġa għax hafna qablek għannew fuq hekk". U jekk lill-poeta tgħidlu: "Tgħannix fuq ir-rebbiegħa għax hafna qablek għannew fuq hekk". U jekk tgħidlu: "Tgħannix fuq l-imħabba ta' l-omm għax dan is-sugġett qrajnieh minn għand bosta poeti oħra". U jekk tgħidlu: "Tgħannix fuq il-qamar,

tgħannix fuq ix-xemx, tgħannix fuq il-baħar, fuq il-fjuri u l-kwiekeb u s-sħab u x-xita u l-agħsafar, għax dawn kollha huma affarijiet li għannev fuqhom poeti oħra". U tista' tgħidlu wkoll lill-poeta: "Tgħannix fuq l-imħabba tiegħek lejn it-tfajla li tħobb għax xhajna' naqraw poeziji ta' poeti miktubin għat-tfajla li jħobbu". Kieku naslu f'dan l-istat, il-poeta jitlef mhux biss il-famuża liċenzja poetika (li qiegħda biex tużaha u mhux biex tabbużaha) iżda l-poeta jasal ukoll fi stat li biex jikteb poezija jkollu japplika għal-liċenzja li qabel tingħataku trid tgħaddi minn ħafna "red tape" tad-dipartimenti tal-letteratura.

Għalhekk il-poeta jrid bilfors jithalla jikteb fuq sugġett li ntuzaw ħafna drabi, basta jzomm stil għoli, u jkun oriġinali jew fl-angoli li jieħu tas-sugġett jew fl-għażla tal-kliem u tixbiħat, eċċ.

Ma ninsewx, wara kollox, li fid-dinja kważi ma hawn xejn oriġinali. Izda aħna nistgħu dejjem naghmlu ħilitna biex noħroġu b'affarijiet oriġinali fuq sugġetti antiki. Kif qal wieħed għaref: "We see things not as they are, but as we are"; għalhekk għalkemm l-oġġetti ma jkunux oriġinali, *aħna* nistgħu nkunu oriġinali, għax quddiem għajnejna jidhru iffokati, u skond il-kuluri tan-nuċċali individwali tagħna.